

20 rokov samostatnej

*Slovenskej
republiky*

Jedinečnosť
a diskontinuita
historického vývoja

Miroslav Londák, Slavomír Michálek
a kol.

Zodpovedná redaktorka Mag. Janka Chmúrna
Jazyková redaktorka PhDr. Edita Vrtová
Návrh obálky a grafická úprava Oľga Svetlíková

Recenzenti:

Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.
Prof. PhDr. Jozef Leikert, PhD., Litt.D.

© Autori:

Lenka Abaffyová, Etienne Boisserie, Peter Borza, Ján Bunčák, Valerián Bystrický,
Ján Čarnogurský, Roman Džambazovič, Tomáš Gábriš, Ludovít Hallon, Adam
Hudek, Vladimír Krivý, Miroslav Londák, Elena Londáková, Juraj Marušiak,
Slavomír Michálek, Miklós Mitrovits, Stanislav Morong, Iryna Ihorivna
Mudriievska, Zuzana Poláčková, Jan Rychlík, Miroslav Sabol, Milena Sokolová,
Ján Sopóci, Milan Šikula, Branislav Šprocha, Jan Štaigl, Štefan Šutaj, Miroslav
Tížík, Peter Weiss, Ella G. Zadorožňuk, Milan Zemko (†), Jozef Žatkuliak

20 rokov samostatnej Slovenskej republiky

Jedinečnosť a diskontinuita historického vývoja

Miroslav Londák – Slavomír Michálek
a kol.

ROZDELENIE ČESKOSLOVENSKA A MAĎARSKÁ POLITIKA (1989 – 1993)⁶⁸⁵

Miklós Mitrovits

Dňa 1. januára 1993 došlo k zániku československého štátu a vznikla nová Česká republika a Slovenská republika.⁶⁸⁶ Táto kapitola sa v prvej časti venuje problémom, ktoré zaťažovali československo-maďarské, respektíve slovensko-maďarské vzťahy v období medzi rokmi 1989 a 1993. V druhej časti sa na základe dokumentov MZV Maďarskej republiky pokúsime zrekonštruovať, ako sa maďarský štát správal a aký názor zastával v súvislosti s „rozdelením“ a následne s uznávaním novovzniknutých krajín.

Hlavné otázky poškozujúce susedské vzťahy oboch krajín boli problémy okolo vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros a problémy maďarskej menšiny na Slovensku.

* * *

Najväčšou masovou demonštráciou v Maďarsku v období spoločenských zmien okolo roku 1989 bol protest proti dostavaniu vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros. Pričom nie je zanedbateľný ani fakt, že lehoty stanovené v zmluve o spoločnom vybudovaní a prevádzkovaní systému vodných diel Gabčíkovo – Nagymaros uzatvorenej v roku 1977 sa začali revidovať už v roku 1981 a následné zmluvné dodatky podpísané 10. októbra 1983 v Prahe o päť rokov oddialili termín realizácie výstavby. Pri tomto rozhodnutí ešte vtedy prevládali ekonomické záujmy, ale čoskoro sa objavili aj ekologické argumenty. V roku 1983 Maďarská akadémia vied upozornila na očakávané environmentálne a ekonomické škody a navrhla výstavbu odložiť. Témou sa začala zaoberať aj formujúca sa maďar-

⁶⁸⁵ Kapitola bola vypracovaná s podporou výskumného štipendia János Bolyai Maďarskej akadémie vied.

⁶⁸⁶ O rozdelení Československa v maďarskom jazyku viď: HAMBERGER, Judit. *Csehszlovákia szétválása. Egy föderációs kísérlet kudarcra (Rozdelenie Československa. Fiasko federálneho pokusu)*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 1997. V tejto publikácii autorka predstavuje historické príčiny rozpadnutia federatívneho štátu, cestu k rozpadu a proces dezintegrácie. Podrobne hovorí o rôznych štátoprávných koncepciách a návrhoch.

ská opozícia. Dňa 1. augusta 1984 bola založená mimovládna organizácia Duna Kör (Dunajský krúžok), ktorá v rôznych samizdatových publikáciách upriamila pozornosť verejnosti na prípadné vážne hospodárske a environmentálne následky investície. Výstavba stupňa pri Nagymarosi bola zo strany Maďarska dočasne prerušená už v roku 1985 a rozhodnutie o pokračovaní v investícii padlo len po dohode s rakúskymi firmami a bankami.

Medzičasom sa stupňoval aj medzinárodný nátlak. V lete roku 1988 maďarský profesor Béla Lipták, žijúci v Spojených štátoch, založil Maďarský environmentálny fond (Magyar Környezetvédelmi Alap), cieľom ktorého bolo podporovať kampaň proti vodnému dielu na Západe a pohrozil maďarskej vláde sankciami zo strany západných štátov. Pod vplyvom mimoriadneho politického nátlaku sa vláda priznala, že výstavba mimoriadne zaťažuje maďarskú ekonomiku, a keby mali rozhodnutie prijať v súčasnosti, určite by rozhodli inak. Protestné akcie opozičných ochrancov životného prostredia nabrali na obrátkach. Najvýznamnejšia akcia prebehla 12. septembra 1988 v Budapešti pred budovou parlamentu, kde sa od roku 1956 žiadne demonštrácie nekonali. Bola to najväčšia demonštrácia počas spoločenských zmien v Maďarsku. Napriek tomu maďarský parlament rozhodol pokračovať vo výstavbe, ba čo viac, dňa 6. februára 1989 sa československá a maďarská strana vo vzájomnej dohode zaviazali urýchliť realizáciu projektu.⁶⁸⁷

Novou bilaterálnou zmluvou len naliali olej do ohňa, lebo maďarská opozícia celú záležitosť chápala ako politickú otázku. Posledná reformno-komunistická vláda vedená Miklósom Némethom nakoniec podľahla medzinárodnému a domácejmu tlaku. Dňa 13. mája 1989 prerušila výstavbu pri Nagymaros a informovala o tomto kroku predsedu československej vlády Ladislava Adamca. Voči rozhodnutiu maďarskej vlády mala námietky federálna aj slovenská vláda. Tlačový tajomník slovenskej vlády vyjadril počudovanie nad týmto krokom, keďže podľa neho pozastavenie výstavby spôsobuje ekonomické škody oboch stranám. Netajil ani to, že československá strana bude musieť strpieť najväčšie straty, keďže výstavba bola na ich strane viac rozostavaná a mnohé pracovné stroje si boli nútení zaobstaráť zo západných krajín, čo výrazne zvýšilo investičné náklady.⁶⁸⁸

Československá strana pritom upozornila aj na to, že ak padne definitívne rozhodnutie, bude sa dožadovať zaplatenia vysokého odškodného (v hodnote 40 miliárd korún) zo strany Maďarska.⁶⁸⁹ Na druhej strane dali na vedomie maďar-

⁶⁸⁷ RIPP, Zoltán. *Rendszerváltás Magyarországon 1987 – 1990 (Spoločenské zmeny v rokoch 1987 – 1990 v Maďarsku)*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2006, 183 – 184.

⁶⁸⁸ PÁNDI, Lajos. *A kelet-európai diktatúrák bukása 1985 – 1990. Kronológia, dokumentumok, bibliográfia. (Pád diktatúr východnej Európy 1985 – 1990. Chronológia, dokumenty, bibliográfia)*. Szeged: JATE kiadó, 1991, 471.

⁶⁸⁹ Magyar Országos Levéltár (ďalej MOL – Maďarský štátny archív), MOL XIX-J-1-j Československo (Csehszlovákia), rok 1989, kr. 26, 29-10, 00124/3.

skému vedeniu, že maďarské obavy ekologického charakteru sú podľa nich neopodstatnené a jednoznačne považovali tento krok maďarskej vlády za ústupok opozícii. Nakoniec prisľúbili zabezpečiť zásobovanie gabčíkovského diela vodou cez hrádzový systém postavený na ich výsosnom území, pričom v súlade so zmluvou z roku 1977 sa mal odkloniť vodný tok Dunaja.⁶⁹⁰

Maďarská diplomacia v tejto núdzovej situácii – keďže neposkytla skutočné odpovede na československé argumenty – ako taktický krok prijala koncepciu, že treba iniciovať rokovania s československou stranou. V prípade neúspechu rokovania sa bude odvolávať na *zlomyselnosť československej strany* a na *seizmologické problémy*. Dňa 22. septembra 1989 bolo o tom prijaté aj rozhodnutie Rady ministrov.⁶⁹¹

Začiatkom roku 1990, v mesiacoch po Nežnej revolúcii aj slovenská vláda pozastavila práce v súvislosti s odkláňaním Dunaja, bol vytvorený nový odborný tím a bolo prijaté rozhodnutie pokračovať v rokovaní. Využívajúc situáciu maďarský premiér Miklós Németh dňa 10. januára 1990 napísal list československému predsedovi vlády Mariánovi Čalfovi v tom zmysle, aby sa opätovne preskúmali ekologické a iné vplyvy vodného diela. Čalfa však chcel rokovať skôr o uvedení vodného diela do prevádzky v roku 1991. Maďarská vláda sa snažila natahovať čas a navrhla, aby v oboch krajinách počkali na výsledok volieb a definitívne rozhodnutie ponechali na budúce vlády.⁶⁹²

Maďarská strana sa na jar roku 1990 bezúspešne snažila presvedčiť federálnu vládu, že je na čase vyrovnať sa s „*merkantilistickým prístupom orientujúcim sa na prestíž*“, a že pokračovanie vo výstavbe znižuje šance na prijatie dobrých rozhodnutí.⁶⁹³ Česko-slovenská strana uznala, že maďarské rozhodnutie v skutočnosti slúži na propagandistické ciele pred parlamentnými voľbami, maďarská strana zas videla propagandu v prerušení prác na slovenskom území, veď sa týkali československých prác súvisiacich s nedostavanou časťou diela v Nagymarosi. Nakoniec sa československá a vtedy už hlavne slovenská vláda vrátila k pôvodnej koncepcii: gabčíkovské dielo treba čím skôr dokončiť.⁶⁹⁴

V roku 1990 pre maďarskú vládu vysvitlo, že Slovensko si nielenže nárokuje, aby sa stalo nenahraditeľným účastníkom sporu, ale nezaujem Prahy mu to aj umožnil. Tým, že federálna vláda vymenovala za zodpovedného vedúceho rokovacieho tímu Vladimíra Mečiara, bolo jasné, že otázka vodného diela sa stala slovensko-maďarským sporom. Cieľom maďarskej politiky bolo naďalej to, aby

⁶⁹⁰ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1989, kr. 26, 29-10, 00124/7., respektíve kr. č. 27, 29-14, 002326/1.

⁶⁹¹ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1989, kr. 29, 29-55, 550/13.

⁶⁹² MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1990, kr. 17, 29-10, 151/1.

⁶⁹³ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1990, kr. 17, 29-10, 151/2.

⁶⁹⁴ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1990, kr. 17, 29-10, 151/5.

celá vec bola riešená ako záležitosť Československa a Maďarska. Napriek tomu, že maďarská vláda rokovala s Mečiarom, ako aj s jeho nástupcom Jánom Čarnogurským, za svojho rovnocenného partnera považovala federálnu vládu. Tieto snahy sa však ukázali byť ilúziou. Slovenská vláda urobila z výstavby vodného diela otázku prestíže a nebola ochotná ustúpiť. Na druhej strane bola pravda, že v novej vláde Józsefa Antalla, respektíve v novom zložení maďarského parlamentu tvorili väčšinu tí, ktorí predtým v opozícii vystúpili proti vodnému dielu – teda nemali inú možnosť, ako argumentovať za konečné zastavenie výstavby. Situácia sa až natolko vyhrotila, že maďarská strana nevidela šancu na vzájomné zblíženie pevných stanovísk. „*Je možné skonštatovať, že okrem záujmu o čím skoršie uzavretie dohody nie sú styčné body medzi stanoviskami rokujúcich a pre rôzne skryté motivácie, ani jedna zo strán si nemôže dovoliť, aby za cenu zásadných ústupkov pomáhala vyviezť spoločný voz z kaluže.*“⁶⁹⁵

Československá, respektíve slovenská strana dôsledne odmietla, aby celý projekt preskúmala „trojstranná komisia“, do ktorej by boli zapojené medzinárodné inštitúcie, aby komisia vyhotovila štúdiu o možných dosahoch a dôsledkoch, na základe ktorej by bolo možné prijať zodpovedné rozhodnutie uspokojujúce obidve strany. Potom pokračujúc v tejto politike dňa 12. decembra 1991 rozhodla jednostranne odkloniť Dunaj na 30 km úseku, čiže postaviť vodné dielo výlučne na území Československa.

Maďarská vláda samozrejme ostro protestovala proti tomuto rozhodnutiu. Po prvýkrát 14. februára 1992 upozornila československú vládu formou verbálnej nóty, že „*jednostranné odkláňanie Dunaja sa protíví medzinárodným právnym zásadám suverenity a územnej integrity, respektíve nedotknuteľnosti hraníc*“⁶⁹⁶, preto ho považuje za protiprávne a súčasne vyzýva československú vládu, aby okamžite prerušila práce súvisiace s vodným dielom. Následne 28. februára 1992 József Antall vo svojom liste adresovanom Mariánovi Čalfovi poukázal na ďalšie obavy. Podľa maďarskej vlády jednostranné odklonenie hraničnej rieky zmení charakter hraníc, čo „*sa protíví zásadám nedotknuteľnosti hraníc, preto je jeho realizácia v rozpore so zásadami prijatými v Charte OSN a helsinskom Záverečnom akte. Odklon Dunaja zo spoločného úseku totiž presmeruje hlavnú plavebnú trasu na české a slovenské územie, ktorá je podľa Parížskej mierovej zmluvy – nepriamo podľa Trianonskej mierovej zmluvy – hranicou oboch krajín.*“⁶⁹⁷ Podľa maďarskej vlády teda odklon Dunaja zna-

⁶⁹⁵ Túto vetu obsahuje maďarský materiál vyhotovený na plánované stretnutie Ferenca Mádra a Vladimíra Mečiara na 22. apríl 1991. MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1991, kr. 20, 29-532, 00106/46. Rokovanie skončilo bezúspešne. Na druhý deň Mečiara odvolali z postu predsedu vlády, namiesto neho bol vymenovaný Ján Čarnogurský, ktorý sa – ako to vysvitlo – na celú záležitosť díval takisto z hľadiska prestíže.

⁶⁹⁶ *Magyar Külpolitikai Évkönyv 1992 (Maďarský almanach zahraničnej politiky)*. Budapešť: Külügyminisztérium (Ministerstvo zahraničných vecí), 1992, s. 145.

⁶⁹⁷ Tamže, 151.

mená nielen ignorovanie zmluvy z roku 1977, ale nastolí aj vážne medzinárodné problémy, ba čo viac, porušuje aj suverenitu a štátne hranice Maďarska.⁶⁹⁸

Vzájomnou dohodou sa vo vzťahu k vodnému dielu Gabčíkovo – Nagymaros nepodarilo dosiahnuť pozastavenie prác na slovenskej strane, ktoré Maďarsko považovalo za protiprávne, tým pádom s účinnosťou od 25. mája 1992 maďarská strana vypovedala bilaterálnu zmluvu z roku 1977,⁶⁹⁹ čo Československo samozrejme neprijalo.⁷⁰⁰

Podľa niektorých politikov, napr. Františka Mikloška, predsedu SNR, bolo chybou maďarskej strany vyhlásiť vypovedanie zmluvy pred parlamentnými voľbami v Československu, nakoľko tým vychádzali v ústrety extrémnym politickým silám. Podľa jeho názoru ani jedna politická strana v tomto období nemohla vziať na seba zodpovednosť za prerušenie prác v Gabčíkove bez rizika politického fiaska.⁷⁰¹ Pravdepodobne je v tom určitá miera pravdy, lenže zmeny na politickej scéne a výsledok parlamentných volieb nezapríčinilo rozhodnutie maďarskej vlády, ale skôr spory okolo riešenia česko-slovenských vzťahov, respektíve štátoprávne a kompetenčné spory. Na dôvažok nemôže zostať bez povšimnutia ani to, že v čase rozhodnutia o odklone Dunaja predsedom vlády nebol Vladimír Mečiar stavajúci na slovenskom nacionalizme, ale Ján Čarnogurský (máj 1991 – jún 1992), ktorý aj tak prehral voľby v lete 1992.

Pozastavenie prác na vodnom diele malo vplyv aj na zosilnenie negatívnych emócií voči maďarskej menšine. Mimochodom, s tým rátala aj maďarská diplo-

⁶⁹⁸ Už 30. júna 1991 bol vyhotovený právny nález, ktorý upozorňuje, že Dunaj je hraničnou riekou, tým pádom jeho odkláňanie „je úplne v rozpore so zásadami dodržiavania štátnej suverenity a neporušenia územnej integrity“, ba konštatuje, že odklon Dunaja „by bol rovnocenným aktom, ako keby Československo pričlenilo k vlastnému územiu niektoré maďarské územia“. (MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1991, kr. 20, 29-532, 00106/69.) Pritom nebolo z maďarskej strany jednoznačné, aké výhody prináša pre krajinu vypovedanie zmluvy. Na základe dokumentu vydaného dňa 10. februára 1992 by takéto rozhodnutie malo skôr nevýhody. Vypovedanie zmluvy by neprosperovalo Maďarsku ani na medzinárodnej politickej scéne, a už vôbec nie Maďarom na Slovensku. Géza Jeszenszky na dokument vlastnou rukou napísal, že „v plnej miere sa stotožňujem s argumentáciou“. (MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 14, 29-532, 0082/8.) Pritom maďarská vláda považovala za neprijateľné, aby „bezprostredne pri našej severnej hranici bol vybudovaný objekt, ktorý ohrozuje našu bezpečnosť“. (P.t. 29-532, 0082/13.)

⁶⁹⁹ Uznesenie Maďarského národného zhromaždenia č. 12/1992 (zo dňa 4. IV.). Maďarský parlament dňa 24. marca 1992 prijal rozhodnutie a vláda 19. apríla vyhlásila, že s účinnosťou od 25. mája bilaterálnu zmluvu z roku 1977 vypovedá.

⁷⁰⁰ Slovenská vláda sa v apríli rozhodla, že odročí podpis základnej zmluvy o vzájomnej spolupráci a dobrých susedských vzťahoch medzi oboma krajinami. Podpis podmienili tým, aké kroky vykoná maďarská vláda v súvislosti s dostavbou vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros. V skutočnosti išlo zrejme o to, že slovenská vláda nechcela s Maďarskom podpísať žiadnu zmluvu tým spôsobom, že by bola zabezpečovaná pražským federálnym MZV, ale toto právo si vyhradila pre seba. K uzatvoreniu československo-maďarskej základnej zmluvy nedošlo ani neskoršie.

⁷⁰¹ MOL XIX-J-1 Československo, rok 1992, kr. 12, 29-10, 00863/2.

macia. Hlavný maďarský konzul v Bratislave už vo svojej správe zo dňa 11. júna 1989 upozornil na to, že „nie je ťažké predvídať, že definitívne pozastavenie výstavby vodného diela v Nagymaros môže spôsobiť dlhodobejšie napätie, ktoré by mohlo zasiahnuť aj maďarskú menšinu“.⁷⁰²

Je možné konštatovať, že spory okolo vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros už na začiatku významne pokazili vzťahy oboch krajín. I keď je pravda, že obe strany zdedili tento problém z obdobia štátneho socializmu, nepodarilo sa ho uspokojujúco vyriešiť ani po zmene režimu, ani po rozdelení Československa a ani v nasledujúcom období.

* * *

Koniec 80. rokov 20. storočia priniesol nielen zmenu politického režimu, postupujúcu dezintegráciu československého štátu, a s tým súvisiaci silnejúci nový národnoštátny nacionalizmus na jednej strane, na druhej strane sa tiež objavovala dlhé desaťročia tabuizovaná, nevydiskutovaná trianonská trauma (chýbajúca skutočná, prežívaná politika pamäti), opätovné objavenie Maďarov žijúcich za hranicami a posilnenie pocitu národnej spolupatričnosti.

Môžeme povedať, že v posledných rokoch existencie československého štátu, respektíve v posledných dvoch desaťročiach Slovenskej republiky, založenej 1. januára 1993, je vzťah oboch krajín determinovaný vzťahom k maďarskej menšine: národnostnou politikou tej-ktorej slovenskej vlády a politikou týkajúcou sa Maďarov žijúcich za hranicami tej-ktorej maďarskej vlády. Okrem tejto otázky sú všetky ostatné problémy len druhoradé. Túto zložitú situáciu charakterizoval Rudolf Chmel, prvý veľvyslanec Slovenska v Budapešti, nasledovne: „Kľúč k slovensko-maďarským vzťahom a vôbec k slovensko-maďarskej zahraničnej politike a často spomínaného slovensko-maďarského vyrovnania nespočíva vo vzťahu medzi Budapešťou a Bratislavou, skôr vo vzťahu medzi Bratislavou, prípadne Martinom a povedzme Komárnom alebo Dunajskou Stredou. Teda vo vzťahu medzi slovenskou vládou a – veľmi zjednodušene – maďarskou národnostnou menšinou. Kým sa totiž tento vzťah nezlepší, kým sa nejakým spôsobom neuvolní, dovedy nie je veľká nádej ani na riešenie vzťahu medzi Slovenskom a Maďarskom“.⁷⁰³ Otázkou je to, ako sa maďarská vláda správala voči Slovensku počas dezintegrácie a rozdelenia Československa, aké kroky vykonala v záujme toho, aby bolo možné uspo-

⁷⁰² MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1989, kr. 27, 29-142, 002888.

⁷⁰³ Po maďarsky cituje: HAMBERGER, Jud. Szlovákia magyarságpolitikája 1989 novembere után (Menšinová politika Slovenska voči Maďarom po novembri 1989). In *Szlovákokról és csehekről – magyar szemmel. Tanulmányok, elemzések (O Slovákoch a Čechoch – z pohľadu Maďarov. Štúdie a analýzy)*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 136. (po slovensky viď: Beseda za okrúhlym stolom o slovensko-maďarských vzťahoch. *Medzinárodné otázky*, 1995, roč. 4, č. 8.)

kojivým spôsobom riešiť slovensko-maďarské vzťahy a akú politiku uplatňovala voči maďarskej menšine žijúcej na Slovensku.

Maďarská zahraničná politika si po zmene režimu otvorene prevzala ochranu záujmov zahraničných Maďarov. V dňoch 25. – 26. januára 1990 navštívil Budapešť Václav Havel, kde ho prijal aj dočasný maďarský prezident Mátyás Szűrös. Podľa vyhlásenia vydaného o rokovaní sa najmä strany zaoberali situáciou maďarskej a slovenskej menšiny žijúcich na území oboch štátov. Szűrös zdôraznil, že „*bolo by užitočné preskúmať, aké ujmy utrpeli Maďari žijúci v Československu po druhej svetovej vojne, a aké sú možnosti ich odškodnenia.*“⁷⁰⁴ Rokovania pokračovali dňa 9. apríla. Vtedy prišlo k dohode, že bude vydané spoločné stanovisko o zásadách a cieľoch národnostnej politiky oboch krajín, respektíve že bude vytvorená zmiešaná komisia, cieľom ktorej bude zaoberať sa problémami národnostných menšín. Do komunikácie stretnutia sa maďarskej strane podarilo presadiť odsúdenie princípu kolektívnej viny, vyhlásenej v roku 1945 pre Maďarov žijúcich v Československu.⁷⁰⁵

Zatiaľ čo vzťahy maďarskej diplomacie s federálnou vládou sa zdánlivo normalizovali, styky s osamostatňujúcim sa Slovenskom sa stali čoraz napätějšími. Po revolučných dňoch v novembri – decembri 1989 prišlo na jar v roku 1990 k viacerým protimaďarským nacionalistickým atakom na uliciach, ako aj v tlači. Dňa 12. marca 1990 prezident Szűrös vyslovil svoje znepokojenie Václavovi Havlovi v súvislosti s protimaďarskými prejavmi na Slovensku a zasadil sa za to, aby sa pri vytvorení nového právneho a inštitucionálneho systému Československa brali do úvahy aj nároky maďarskej menšiny. Slovenská vláda o tri dni neskôr veľmi ostro reagovala na list maďarského prezidenta. Podľa nej Szűrös rozvíril už upadajúce „*národnostné vášne.*“⁷⁰⁶

Nedôveru slovenskej vlády voči Maďarsku ďalej zvyšovali slová kandidáta na post ministerského predsedu Maďarského demokratického fóra (ďalej MDF), ktoré sa stalo víťazom parlamentných volieb v marci – apríli roku 1990, Józsefa Antalla, že v duchu chce byť premiérom 15 miliónov Maďarov. Táto veta nebola prejavom revizionistických myšlienok, vzťahovala sa totiž rovnako na emigrantov žijúcich v Spojených štátoch, ako aj na Maďarov žijúcich mimo hraníc Maďarska v dôsledku Trianonskej mierovej zmluvy, ale slovenské vedenie ju považovalo za jednoznačne revizionistickú a za zasahovanie do vnútorných záležitostí česko-slovenského štátu. Dňa 7. júna Robert Harenčár, zástupca ministra zahraničných vecí (slovenskej národnosti), si predvolal maďarského veľvyslanca a dal mu

⁷⁰⁴ *Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990 (Almanach maďarskej zahraničnej politiky)*. Budapešť: Külügyminisztérium (Ministerstvo zahraničných vecí), 1990, s. 113.

⁷⁰⁵ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1990, kr. 17, 29-10, 151/8. (Vyhlásenie: *Népszabadság*, 1990. április 10, 1-3.)

⁷⁰⁶ Tamže.

na vedomie, že „*príslušníci maďarskej národnosti žijúci v Československu sú československí štátni občania, je možné im pomáhať, je možné sa obrátiť na československé štátne orgány v ich záujme, ale nie je možné z tohto titulu zasiahnuť do politiky československého štátu.*“⁷⁰⁷ Veľvyslanec vo svojej odpovedi vyhlásil, že došlo k nesprávnemu výkladu slov Józsefa Antalla. Maďarská vláda cíti zodpovednosť za situáciu a osud Maďarov žijúcich za hranicami a vyzdvihol, že národnostný problém pre Maďarsko nie je problémom hraníc. Budapešť v duchu helsinských dohôd (1975) považuje hranice za realitu a práva národnostných menšín za neoddeliteľnú súčasť ľudských práv, čiže ich porušenie nemôže byť vnútornou záležitosťou štátu.⁷⁰⁸ Antalovo vyhlásenie skutočne nebolo revizionistické v tom slova zmysle, že sa netýkalo zmeny hraníc existujúcich od roku 1920. Znamenalo skôr rozchod s érou komunistického vodcu Jánosa Kádára. Bolo určitým signálom toho, že národ žije a že ho nebolo možné zlomiť. Na druhej strane vyhlásenie svedčilo aj o tom, že zahraniční Maďari sú pre maďarskú vládu dôležití, ba čo viac, túto zodpovednosť zakotvovala aj novelizovaná maďarská ústava.⁷⁰⁹

Slovenská strana ďalej namietala, že 4. júna 1990 (pri príležitosti 70. výročia Trianonskej zmluvy) si poslanci v maďarskom parlamente pripomenuli túto udalosť minútou ticha. Maďarské MZV dalo pokyn maďarskému veľvyslancovi, aby informoval Harenčára pri najbližšom stretnutí o tom, že maďarská spomienková slávnosť „*nemala taký obsah, ktorý by spochybnil mierovú zmluvu, a obzvlášť nie jej ustanovenia týkajúce sa hraníc.*“ Okrem toho mal veľvyslanec zástupcovi ministra pripomenúť skutočnosť, o ktorej sa hovorilo už počas konzultácie v Budapešti, že „*v budúcnosti Maďarsko vo všetkých otázkach jasne skoncipuje svoje stanoviská a záujmy a bude ich rázne zastupovať u svojich susedov, na to si musia zvyknúť. Trianon spôsobil Maďarom tragédiu a bol aj príčinou vypuknutia druhej svetovej vojny. Nikto teda nemôže očakávať, aby Maďari mali radosť z tohto nespravodlivého diktátu.*“⁷¹⁰

Situácia bola neriešiteľná hlavne z toho dôvodu, že slovenská spoločnosť a politická reprezentácia nepochopila, že otázka Trianonu pre väčšinu maďarskej spoločnosti nie je o revízii hraníc, ale je dôležitým elementom formujúcej sa politiky pamäti. Aj spomienková slávnosť v parlamente slúžila skôr na rozchod s Kádárovou érou, symbolizovala, že „*politické spoločenstvo si aj symbolicky osvojí kus svojej histórie.*“⁷¹¹

Maďarská diplomacia ale viackrát pripomenula, že v posledných mesiacoch vyslovili mnoho konštruktívnych návrhov, na ktoré nedostali odpovede, pri-

⁷⁰⁷ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1990, kr. 17, 29-10, 151/4.

⁷⁰⁸ Tamže.

⁷⁰⁹ Egry, c. d. 94 – 97.

⁷¹⁰ Tamže. Neexistuje dokument potvrdzujúci, že veľvyslanec odkaz odovzdal, ale stanovisko ministerstva zahraničných vecí bolo jasné.

⁷¹¹ Egry, c. d. 55.

čom boli obvinení z iredentizmu. Na základe hodnotenia situácie z pohľadu Maďarska príčina taktiky pretáhovania zo strany československej federálnej politiky (Praha) spočívala v tom, že nechceli zaťažovať česko-slovenské vzťahy „maďarskou otázkou“. Chápavé stanovisko Havla a Dienstbiera sa neuplatnilo, lebo riešenie otázky bolo v rukách Slovákov.⁷¹² Maďarská politická reprezentácia vychádzajúc z toho hľadala kontakty so slovenským vedením už pred česko-slovenskými parlamentnými voľbami. Aj z častých stretnutí je jasné, že Budapešť považovala Bratislavu skôr za rovnocenného partnera a neusilovala sa silou-mocou rokovať vo všetkých otázkach s federálnou vládou alebo prezidentom.

Dňa 22. apríla 1992 maďarský minister zahraničných vecí Géza Jeszenszky prijal Pavla Demeša, ministra pre zahraničné vzťahy Slovenskej republiky. Podľa podkladov vyhotovených bratislavským generálnym konzulátom Maďarskej republiky, k tomuto stretnutiu prišlo preto, že „*maďarsko-československé a v rámci toho maďarsko-slovenské vzťahy sú v zásade usporiadané. Máme záujem na udržiavaní a rozvoji korektných, priateľských a dobrých susedských vzťahov. Spoluprácu našich krajín zaťažuje otázka vodného diela v Gabčíkove, národnostná otázka a niektoré negatívne predsudky súvisiace s historickou minulosťou*“. Materiál konštatuje aj to, že otázky česko-slovenských vzťahov považuje Maďarsko v plnej miere za vnútornú záležitosť a je toho názoru, aby jeho „*susedom bola krajina s demokratickým zriadením, ktorá v plnej miere zabezpečuje dodržiavanie ľudských a menšinových práv*“.⁷¹³

Analyzujúc vzťah oboch krajín spomenieme dva významné problémy. Jeden je otázka vodného diela v Gabčíkove. V tejto oblasti maďarská strana navrhovala zriadiť medzinárodný odborný tím a súčasne sa snažila o to, aby československá strana prerušila jednostranné pracovné činnosti. Ďalší problém súvisí s maďarskou menšinou žijúcou na území Československa. Podľa maďarskej strany „*prísne chápaná reciprocita*“ je slepou uličkou, uspokojenie nárokov národnostnej menšiny môže priniesť len „*zabezpečenie individuálnych a kolektívnych záujmov národnosti*“ v súlade s európskymi normami. Analýza osobitne zdôrazňuje

⁷¹² Slovenské obavy živilo aj to, že v maďarských voľbách zvíťazila pravica a liberáli sa nedostali k moci. Antall osobne nebol zástancom moderného nacionalizmu, nemal ani revizionistické predstavy, pritom až do začiatku roka 1993 existovala v rámci vládnej strany veľmi silná platforma okolo Istvána Csurku, ktorá vyslovila aj silne nacionalistické a občas aj revizionistické myšlienky. Okrem iného nesúhlasili ani s uzatvorením maďarsko-ukrajinskej základnej zmluvy. V Csurkovej argumentácii bolo spomenuté aj to, že rozpad Juhoslávie a Československa anulujú klauzuly trianonskej a parížskej mierovej zmluvy o hraniciach v strednej Európe. Tieto názory však zostali marginálne, keďže nemali žiaden vplyv na maďarskú zahraničnú politiku. Istvána Csurku nakoniec v roku 1993 vylúčili z MDF a založil svoju stranu, ktorá sa však v roku 1994 nedostala do maďarského parlamentu.

⁷¹³ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-13, 001521/3.

diskriminačný charakter nového jazykového zákona, ktorý zakazuje dokonca aj použitie maďarských krstných mien.⁷¹⁴

Podkladový materiál k rokovaniam v súvislosti s maďarskou menšinou skonštatoval, že „*my považujeme za principiálnu otázku národnostnej politiky zabezpečenie práva na sebaurčenie a samosprávu*“. Dodal, že tento princíp prijalo aj vedenie slovenského Kresťanskodemokratického hnutia. V súvislosti s rehabilitáciou a odškodnením Maďarov argumentovala maďarská strana tým, že slovenský parlament sa ospravedlnil za deportáciu Židov, vysťahovanie karpatských Nemcov, rehabilitoval nevinných ľudí, ktorých odviekli do Sovietskeho zväzu, to isté však neurobil voči Maďarom.⁷¹⁵

Jeszenszky na rokovaní inicioval, aby sa v maďarsko-slovenských vzťahoch kládol dôraz predovšetkým na zlepšenie situácie a polozenie základov pre budúcnosť. Jeszenszky sa vyjadril tak, že nato „*sa vyžaduje zblíženie názorov na historické udalosti, predovšetkým 20. storočia. Je nevyhnutné, aby sa zaoberalo s obdobím medzi 1945 – 48*“. Žiadal, aby Maďari žijúci na Slovensku, podobne ako väčšinový národ boli morálne aj právne rehabilitovaní a majetkovo odškodnení. Ďalej zdôraznil aj to, že maďarská vláda má za to, aby „*do vytvárania bilaterálnych vzťahov bola aktívne zapojená aj maďarská národnostná menšina*“.⁷¹⁶ Demeš konkrétne neodpovedal na otázku týkajúcu sa rehabilitácie Maďarov, ale zdôraznil, že „*slovenská vláda napriek hospodárskym ťažkostiam a nevyjasnenosti problémov z minulosti považuje postavenie maďarskej menšiny z viacerých pohľadov za lepšie od európskeho priemeru*“. Slovenská strana ostatne zastávala názor, že diskriminačný Košický vládny program bol prijatý vtedy, keď ešte trvala vojna a niektoré jednotky maďarského vojska bojovali na území Slovenska na strane nepriateľov. Slováci to zdôraznili aj v zmiešanej parlamentnej komisii vytvorenej s cieľom vyjasnenia sporných historických otázok.⁷¹⁷

⁷¹⁴ Tamže – Slovenský parlament dňa 25. novembra 1990 prijal prvý jazykový zákon, v ktorom podmienil použitie jazyka národnostných menšín v úradnom styku dosiahnutím 20%-ného podielu. Zákon nezakotvil, aby názvy obcí, ulíc, zemepisné názvy a názvy inštitúcií mohli byť uvedené viacjazyčne. Napriek tomu 18 maďarských poslancov tento zákon podporilo, iba štyria hlasovali proti a dvaja sa zdržali hlasovania. Týmto krokom zabránili tomu, aby bol prijatý návrh zákona z dielne Matice slovenskej. Slovenská ústava prijatá v septembri 1992 ďalej obmedzovala používanie menšinových jazykov, keďže slovenský jazyk vyhlásila nielen za úradný, ale aj za štátny jazyk.

⁷¹⁵ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-13, 001521/1. – Ide o ustanovenia Košického vládneho programu a tzv. Benešových dekrétov vyhlásených 5. apríla 1945 a týkajúcich sa Maďarov, v dôsledku ktorého 600-tisíc Maďarov stratilo svoje československé štátne občianstvo, 50-tisíc Maďarov deportovali, skonfiškovali im pôdu a neskôr všetky hnutelné veci a nehnuteľnosti. O pretrvávajúcom duchu dekrétov pozri *Rozštiepená minulosť. Kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. Zost. István Kollai. Budapešť: Nadácia Terra Cognita, 2008.

⁷¹⁶ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-13, 001521/2.

⁷¹⁷ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-1, 00416.

Pri rokovaniach nastolil rad konkrétnych problémov aj politický štátny tajomník Géza Entz, okrem iného urgovoval maďarsko-slovenské historické vyrovnanie. Prízvukoval aj to, že treba skončiť s politizovaním na základe emócií. Zasadil sa za prehĺbenie spolupráce, podnecovanie činnosti zmiešanej komisie pre historické otázky, spoluprácu v oblasti zmapovania diskriminačných zákonov, zavedenie jednotnej učebnice dejepisu. Ďalej nadhodil aj otázku, aby do bilaterálnych vzťahov bola zapojená aj maďarská menšina na Slovensku, veď majú tú veľkú výhodu, že ovládajú obidva jazyky. Demeš vo svojej odpovedi vyvodil záver, že „v nastávajúcich desiatich rokoch v strednej Európe musíme rátať s prítomnosťou národnostných problémov“.⁷¹⁸

Treba spomenúť, že Vladimír Mečiar, ktorý počas vnútropolitických šarvátok často operoval protimaďarskými vyhláseniami, nebol natolko nepriateľský pri zákulisných diskusiách. Slovenský premiér 29. júna 1992 prijal štátneho tajomníka Tamása Katonu a s poďakovaním prijal aj pozvanie Józsefa Antalla. Povedal aj to, že Slovenská republika venuje osobitnú pozornosť vývoju maďarsko-slovenských vzťahov a má záujem na vytvorení plodného a dobrého vzťahu oboch krajín. Problém vodného diela v Gabčíkove, ako aj problém maďarskej menšiny pomenoval ako „čiastkové otázky“, ktoré síce treba riešiť, ale je to podľa neho možné. V súvislosti s Maďarmi na Slovensku sa odvolával na to, že slovenská spoločnosť nie je politicky pripravená na prijatie autonómie, je to pre nich neakceptovateľné a autonómia sa rovná iredentizmu. Nechal však otvorené dvere smerom k rozšíreniu kultúrnej a školskej samosprávy, decentralizácii moci a rozšíreniu kompetencií samospráv. Podľa Mečiara ľudia na Slovensku okrem niektorých extrémistov akceptujú menšinové práva.⁷¹⁹ Mečiar nepochybné hral dvojakú hru. Na jednej strane vo vnútornej politike vytiahol „maďarskú kartu“, zohral významnú úlohu pri vytvorení a posilnení obrazu maďarského nepriateľa v záujme toho, aby dosiahol politický náskok voči svojim rivalom. V posilnení protimaďarských vášní zohrávalo významnú rolu aj to, že vláda Jána Černogurského vetovala podpis československo-maďarskej bilaterálnej zmluvy, ktorá bola rozhodujúca nie pre vodné dielo v Gabčíkove – hoci oficiálny dôvod bol tento, ale bola kľúčová hlavne pre zakotvenie menšinových práv v zmluve. Táto základná zmluva by totiž znamenala precedens: ak sa federácia rozpadne, nový slovenský štát bude mať menší priestor v tejto otázke. V protimaďarskej kampani oživej Vladimírom Mečiarom a jeho kruhmi sa Černogurský nechal unášať prúdom, ale voľby už aj tak nevyhral. Na druhej strane sa Mečiar snažil upokojiť maďarskú vládu, odvolával sa na medzinárodné právo a chcel sa ukázať v úlohe politika, ktorý je schopný kompromisov.

Mečiar teda prijal pozvanie Józsefa Antalla a dňa 9. septembra 1992 prišiel do Maďarska na oficiálnu návštevu ako premiér Slovenskej republiky. Slovenská

⁷¹⁸ Tamže.

⁷¹⁹ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-10, 00863/5.

strana požiadala o to, aby mohol Mečiar rokovať s Józsefom Antallom aj Árpádom Gönczom, pričom Milan Kňažko by mal rokovať s Gézom Jeszenszkym. Bratislava podala návrh aj na program rokovaní. V návrhu boli uvedené také otázky, ako vodné dielo Gabčíkovo – Nagymaros, menšinové otázky (autonómia, sebaurčenie, kolektívne a individuálne práva), objasnenie princípov intenzívnej ekonomickej spolupráce, ako aj koordinácia v oblasti európskej integrácie.⁷²⁰ Slovenská strana diplomatickou cestou informovala aj o tom, že „v oblasti ekonomickej spolupráce sa každopádne usilujú o dosiahnutie konkrétnych výsledkov bez ohľadu na to, či sa v ostatných otázkach môže prípadne vyskytnúť výrazná rozdielnosť názorov“. Podľa informácií maďarského veľvyslanectva sa to môže odvodíť z toho, že ekonomická situácia Slovenska je horšia, ako sa očakávalo, a na slovenskej strane si veľa sľubujú od hospodárskych vzťahov s Maďarskom.⁷²¹ Mečiar vraj pozitívne hodnotil rokovania. Predovšetkým preto, lebo prebehli „bez konfliktov“, čo pripísal činnosti veľvyslanca Rudolfa Chmela.⁷²²

Na základe dokumentu maďarského ministerstva zahraničných vecí zo dňa 12. mája 1992 „vznik samostatného Slovenska už od začiatku ohrozuje stabilitu regiónu, keďže s takmer všetkými susedmi má spory, alebo nevyriešené problémy. Oproti tomu existencia 15 miliónového (federálneho) Československa je stabilizujúcim faktorom aj v prípade konfliktu.“

Na Slovensku sú prítomné „historicky determinované komplexy, hľadanie vlastnej identity a pocit menejcennosti, ktoré oprávnené prejavy seba vyjadrenia maďarskej národnostnej menšiny len ďalej posilňujú.“ Táto averzia smeruje predovšetkým voči Čechom a Maďarom, ale predpokladá sa, že „protičeské“ pocity sa presúvajú na okraj, keďže pri spore o delenie majetku budú Slováci potrebovať priazeň Čechov. Pre Slovensko je charakteristické, že predstavitelia reálnej politiky sa dostali na okraj a namiesto západnej orientácie sa posilnili hlasy, ktoré naznačili orientáciu krajiny smerom k Ukrajine, Rusku, Srbsku alebo Rumunsku. Čoraz viac informácií vyjde najavo o tom, že medzi Slovenskom, Srbskom a Rumunskom sa vytvorí protimaďarský a protimenšinový konzultačný proces. Napriek tomu dokument zdôrazňuje, že „Maďarsko sa musí pred voľbami, ako aj tesne po nich vyhnúť obvineniam, podľa ktorých zasahujeme, alebo sa snažíme zasahovať do vývoja udalostí a ovplyvniť výsledky volieb.“⁷²³

Obraz vytvorený o Slovensku sa v podstate nezmenil ani v ďalšom období roka. Hoci slovenská strana na to poskytla dôvod. Najzávažnejší konflikt sa vytvoril na stretnutí mužstiev Slovan Bratislava – Ferencváros dňa 16. septembra 1992 na Európskom pohári majstrov. Na futbalový zápas prišli do Bratislavy ti-

⁷²⁰ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-13, 002446/1.

⁷²¹ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-13, 002446/2.

⁷²² MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 13, 29-2, 00415/18.

⁷²³ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 14, 29-3, 001748.

síce maďarských fanúšikov z Budapešti a juhu Slovenska, kde slovenská polícia a špeciálne jednotky ministerstva vnútra údajne brutálne zasiahli proti divákovi maďarskej národnosti. Napriek tomu, že slovenská politická elita a médiá túto násilnú akciu prezentovali ako opodstatnenú, slovenská strana neposkytla žiadne vysvetlenie, a čo je ešte vážnejšie, nepredložila maďarskej strane žiadne záznamy, ktoré by potvrdzovali údajné výtržníctvo či porušenie verejného poriadku. Maďarská diplomacia protestovala proti brutálnemu zásahu, ale zodpovedné slovenské orgány napriek opakovanej žiadosti neodpovedali. Maďarská strana považovala zásah slovenských policajných orgánov za protimaďarskú akciu. O udalosti podrobne informovala aj maďarská tlač, verejnoprávne médiá vysielali videozáznamy vyhotovené na štadióne a poškodené osoby hovorili vo vysielaní o udalostiach. Maďarská politika celú záležitosť čoskoro uzavrela a ponúkla zmier, neusilovala sa o to, aby celú vec posunula na politickú pôdu, ale je možné vyhlásiť, že tento slovenský zásah na dlhé roky ovplyvnil obraz Slovenska v očiach maďarskej verejnosti.⁷²⁴

Analýza generálneho konzulátu Maďarskej republiky v Bratislave zo dňa 22. októbra už odzrkadľuje zmenené slovensko-maďarské vzťahy. Ukončila sa éra, keď sa v maďarských záznamoch objavili pozitíva v súvislosti so správaním slovenských politikov. Dokument hovorí o vzťahoch ako veľmi vyostrených až kritických. Dôvody vidí v slovenských vnútropolitických udalostiach – taký bol rad protimaďarských článkov v tlači, vyhlásenia vedúcich politických predstaviteľov, aktivity Matice slovenskej (organizovali „vedeckú“ konferenciu, téma a nálada ktorej bola podľa maďarskej strany výrazne protimaďarská), neústupná snaha o odklon Dunaja a „prezentácia sily“ na futbalovom zápase Slovan – Ferencváros. Štúdia poznamenáva, že v niektorých segmentoch spoločnosti sa nachádzajú sily, ktoré sú otvorené voči historickému vyrovnaniu, konkrétne ich však nepomenovala.⁷²⁵

Analýza z dielne maďarského MZV zo dňa 17. novembra charakterizuje slovensko-maďarské vzťahy podobne, ako tie predchádzajúce. Vnútropolitickú situáciu na Slovensku považuje za znepokojujúcu a horšiu v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Predpokladá, že pre zlú hospodársku situáciu a prehĺbenie vnútropolitických sporov „nie je vylúčené, že Mečiar a okruh jemu blízkych ľudí siahnu k radikálnejším, prípadne až diktátorským metódam“. Pritom formuluje aj podstatu maďarskej politiky: „Naša činnosť smeruje k tomu, aby použitím všetkých možných prostriedkov a fór diplomacie a propagandy dôsledne a argumentami podložene podporila medzinárodnú nedôveru voči slovenskej štátnosti, nedôveru v demokratický charakter a udržateľnosť systému.“⁷²⁶

⁷²⁴ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 15, 29-7, 002607/1-3.

⁷²⁵ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 13, 29-2, 00415/20.

⁷²⁶ MOL XIX-J-1-k Československo, rok 1992, 29-1, 7601-1.

Týždeň pred oficiálnym rozdelením spoločného československého štátu, dňa 22. decembra 1992, pracovníci maďarského generálneho konzulátu v Bratislave podali nový návrh Ministerstvu zahraničných vecí vo veci slovensko-maďarských vzťahov. Dokument má názov „Myšlienky o koncepcii našej politiky voči Slovensku a Česku“ a obsahuje najmä už vyššie citované myšlienky a návrhy.

Už v úvode sa konštatuje, že v hodnotovom systéme Maďarska zohrávajú dôležitú úlohu obe krajiny aj v budúcnosti, ale pravdepodobne „váha Slovenska bude väčšia ako Českej republiky“. Dôvody sú jednoznačné, poukazuje na ne aj dokument: spoločné hranice, nevyriešená otázka vodného diela a národností, ako aj cezhraničné regionálne kontakty a dynamický rozvoj súkromného sektora v pohraničných regiónoch. Súčasne vychádza z toho, že z okolitých problematických krajín (Rumunsko, Juhoslávia, Slovensko) má Maďarsko najväčšiu šancu riešiť vzájomné vzťahy práve so Slovenskom: „zo strategického hľadiska práve tu je najväčšia šanca na historické vyrovnanie, respektíve naším eminentným záujmom je, aby sa medzi týmito tromi krajinami nevytvorila užšia spolupráca protimaďarského zamerania.“⁷²⁷

Analýza sa venuje aj tomu, že po 1. januári 1993 budú na vnútornej politickej scéne Slovenska prevládať národne orientované politické sily, čo úzko súvisí s nárokom na posilnenie a vybudovanie samostatnej štátnosti. To všetko je však „spojené s permanentnou nedôverou a vytvorením obrazu nepriateľa“, na čo by malo Maďarsko reagovať porozumením a tolerantne. Pritom treba rázne odmietnuť obvinenia, ktoré prízvukujú údajné revizionistické snahy Maďarov, smerujúce k zmene hraníc. V tom zohráva dôležitú úlohu, či sa maďarskému štátu podarí „nájsť spojencov“ v okruhu slovenskej inteligencie, veď rozhodujúci činitelia slovenskej spoločnosti a politického života sú zásadne nedôverčiví voči Maďarsku. Pokým sa nepodarí zmierniť protimaďarskú náladu, neočakáva sa výrazný posun ani v oblasti rozvoja ekonomických vzťahov.

Zo slovenskej vnútro politickej situácie vyplýva, že Maďarsko môže dosiahnuť úspech len v strednodobom a dlhodobom horizonte. Za najdôležitejší z navrhovaných krokov sa považoval ten, aby Maďarsko okamžite a bezpodmienečne uznalo novovzniknutý slovenský štát. Následne ešte na začiatku roka treba pripraviť obojstranné rokovania na vládnej, respektíve parlamentnej úrovni. V strednodobom horizonte sa javí ako dôležitá úloha vybudovanie rámcov bezprostrednej spolupráce: ide o spoluprácu medzi výbormi oboch parlamentov, medzistranícké vzťahy, kontakty na úrovni rezortov a inštitúcií, zintenzívnenie mediálnej spolupráce, ako aj medzinárodnú spoluprácu podporujúcu mier v strednej Európe a európsku integráciu. „Dlhodobý vzťah oboch krajín sa môže zakladať na hore uvedenej spolupráci, ktorá nakoniec môže viesť cez vyrovnané politické vzťahy k prosperujúcej spolupráci oboch krajín“ – končí úvahu citovaný dokument.

⁷²⁷ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12., 29-14, 00863/12.

Maďarské veľvyslanectvo v Prahe už na základe rokovaní Klausu s Mečiarom načrtlo „*model správania, ktorý považuje za žiaduci*“. V prípade Českej republiky sa objavila otázka, či ju svet uzná ako právneho nástupcu Československa, alebo len ako nástupnícky štát. Podľa návrhu by sa Maďarsko malo prispôbiť názoru „hlavnej línie“ Európskeho spoločenstva. Oproti tomu považoval za možné aj také riešenie, aby Budapešť uznala po prvýkrát Česko, veď „*Českú republiku môžeme veľmi potrebovať pre naše spoločné slovenské záujmy*“ – súčasne treba signalizovať novému slovenskému vedeniu, že Maďarsko je pripravené „*v prípade dodržiavania ľudských a menšinových práv uznať Slovensko aj ako nástupnícku krajinu*“. Návrh ďalej nastolil aj to, že uznanie Slovenska by malo Maďarsko podmieniť garantovaním menšinových práv, ale ohlásenie nároku na autonómiu v tejto súvislosti nemá realitu.⁷²⁸ Oproti tomu maďarský generálny konzulát v Bratislave *naliehal, aby Maďarsko uznalo novovzniknutý slovenský štát ako prvú krajinu*, čím by preukázalo gesto a potvrdilo svoju dobromyseľnosť v zblížovaní oboch krajín.⁷²⁹

Nakoniec uznanie dvoch novovzniknutých krajín z maďarskej strany nespojili so žiadnou podmienkou už len preto, lebo tieto krajiny existovali aj pred rozdelením, tým pádom bolo na programe len nadviazanie diplomatických stykov. Pritom sa hovorilo aj o tom, že v medzinárodných inštitúciách, hlavne v OBSE, Rade Európy a Stredoeurópskej iniciatíve sa podarí s väčším úspechom brať Slovensko na zodpovednosť v oblasti právneho štátu, demokracie a rešpektovania ľudských práv, v garantovaní práv etnických a národnostných (menšinových) spoločenstiev a lepšie sa bude kontrolovať jej „*záväzok, že problémy súvisiace s nástupníctvom a regionálnymi spormi sa budú snažiť riešiť dohodou, prípadne cestou arbitrážneho súdu*“.⁷³⁰

Nakoniec zvíťazil názor, že napriek všetkým nezhodám, prejavom slovenského nacionalizmu a protimaďarských vystúpení musí Maďarsko uznať obe novovzniknuté krajiny ako prvé. Preto Ministerstvo zahraničných vecí Maďarskej republiky už 27. decembra 1992 odovzdalo federálnemu ministerstvu zahraničných vecí Československa diplomatickú nótu, v ktorej deklarovalo diplomatické uznanie Českej republiky a Slovenskej republiky, osamostatňujúcich sa 1. januárom 1993. Súčasne informovalo aj o tom, že diplomatickú nótu považuje

⁷²⁸ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-107, 00751/4.

⁷²⁹ Tu treba poznamenať, že predsedovia štyroch strán maďarskej menšiny (László A. Nagy, Béla Bugár, Miklós Duray a Gyula Popély) vydali dňa 5. decembra 1992 v Leviciach spoločné vyhlásenie, v ktorom považovali rozdelenie Československa za antidemokratické, respektíve odsúdili, že sa o ňom nerozhodovalo v referende. Zdôraznili aj to, že státisíce príslušníkov maďarskej menšiny nehlasovali za strany, ktoré boli zástancami rozdelenia. (MOL XIX-J-1-j, Československo, rok 1992, kr. 13, 29-233, 00639/2). Tieto argumenty sa však neobjavili v zahraničnopolitickej praxi Maďarskej republiky.

⁷³⁰ MOL XIX-J-1-j Československo, rok 1992, kr. 12, 29-107, 00751/26.

za dokument nadviazania diplomatických stykov s oboma krajinami. Maďarský generálny konzulát v Bratislave sa mal pretvoriť na veľvyslanectvo.⁷³¹

Maďarsko týmto svojím krokom jednoznačne negovalo všetky zlomyselné správy týkajúce sa revízie hraníc a vojenskej hrozby. Maďarský štát uznaním dvoch samostatných republík zaujal jasné stanovisko potvrdzujúce rešpektovanie hraníc v záujme vytvorenia dobrej susedskej politiky.

* * *

Maďarský postoj voči rozdeleniu Československa sa skladá z viacerých častí. Ovplyvnila ho jednak zmena maďarskej zahraničnej politiky, ktorá sa snažila o vytvorenie dobrých susedských vzťahov a súčasne o zastupovanie záujmov maďarskej menšiny žijúcej za hranicami, na druhej strane ho ovplyvnili aj maďarské vnútropolitické procesy: predovšetkým vznik masového hnutia proti výstavbe vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros, predstavitelia ktorého po voľbách na jar 1990 tvorili väčšinu v maďarskom parlamente. Po tretie: maďarské kroky ovplyvnil protiklad medzi nepochopením javov súvisiacich s budovaním slovenského národného štátu a nesprávnym pochopením maďarského nacionalizmu, ktorý sa objavil súčasne so zmenou režimu. Riešenie slovensko-maďarských sporov sťažilo aj odlišné hodnotenie spoločných dejín, ktoré sme tu pre nedostatok času a miesta nerozoberali.

Problémy česko-slovenských vzťahov, vnútorné kompetenčné spory, rozdelenie majetku a všetky javy súvisiace s rozdelením štátu považovalo Maďarsko za česko-slovenskú vnútornú záležitosť a nezasahovalo do nich. Dve najdôležitejšie záležitosti (vodné dielo Gabčíkovo – Nagymaros a osud maďarskej menšiny) sa nevyriešili ani po zániku československého štátu. Problémy sa preniesli do oblasti slovensko-maďarských vzťahov. Snahou maďarskej strany bolo to, aby sa problémy riešili na medzinárodnej pôde. Neskoršie riešenia, respektíve „*poloriešenia*“ už nesúviseli s rozdelením Československa, ale sú súčasťou následných slovensko-maďarských vzťahov.

Maďarská politika nakoniec reagovala na vznik nových štátov pozitívne. Ako prvá krajina na svete uznala tak Českú republiku, ako aj Slovenskú republiku a ani na minútu nepochybnila hranice, respektíve samostatnosť a suverenitu nových krajín. Pre maďarskú politiku bola nadovšetko dôležitá stabilita regiónu, udržiavanie vzťahov s Maďarmi žijúcimi za hranicami a to, aby zabránila vzniku nepriateľského slovensko-rumunsko-srbského paktu podobného Malej dohode medzi dvomi svetovými vojnami.

Preklad do slovenského jazyka: *Lívia Solymos*

⁷³¹ *Magyar Külpolitikai Évkönyv 1992 (Almanach maďarskej zahraničnej politiky 1992)*. Budapešť: Külügyminisztérium (Ministerstvo zahraničných vecí), 1992, 374.